

УДК: 328.185

[https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-2\(22\)-15-24](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-2(22)-15-24)

Богданенко Анатолій Іванович, кандидат наук з державного управління, доктор економічних наук, доцент кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, тел.: (044) 264-52-54, e-mail: Anatoliy_Bogdanenko@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-0758-5809>

Богданенко Анатолій Іванович, кандидат наук в сфері державного управління, доктор економічних наук, доцент кафедри публічного адміністрування, Межрегиональная Академия управления персоналом, 03039, г. Киев, ул. Фрометовская, 2, тел.: (044) 264-52-54, e-mail: Anatoliy_Bogdanenko@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-0758-5809>

Bogdanenko Anatoliy Ivanovych, Ph.D. in public administration, Doctor of Science in Economics, Associate Professor of Public Administration Department, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Str. Frometivska, 03039, Kyiv, phone: (044) 264-52-54, e-mail: Anatoliy_Bogdanenko@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-0758-5809>

АНТИКОРУПЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ВАЖЛИВІСТЬ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ВИХОВАННЯ

Анотація. Головними деструктивними наслідками процвітання корупції в державі є такі негативні явища: порушення принципу верховенства права; недовіра суспільства до влади; корупція в інституціях публічної влади, яка зводить до нуля економічні реформи і є причиною зменшення притоку іноземних інвестицій, порушує принципи рівності та соціальної справедливості тощо. В Україні існує багато проблем стосовно такого явища, як корупція, адже українське законодавство має більш декларативний характер. Саме тому розробка та впровадження заходів антикорупційного спрямування має стати першочерговим завданням на шляху до становлення України як правової держави.

Сьогоднішній стан цього антисоціального явища у державі є такий, що сфера корупції стає конкурентом держави у здійсненні управління суспільством, а сучасні організаційні норми і соціальний ефект коруп-

ції створюють загрозу національній безпеці країни. За умов відсутності ефективної системи контролю на різних рівнях, втрати результативного державного керівництва, корупція загрожує національному суверенітету і територіальній цілісності нашої держави.

Світова практика свідчить, що найбільшого ефекту боротьби з корупційними діями дає поєднання ефективної системи протидії корупції на державному і міжнародному рівнях у поєднанні з нормативно-правовим забезпеченням.

Розгляд корупції як одного з найсерйозніших перешкод для економічного та політичного розвитку країни, усвідомлення того факту, що вона становить загрозу національній безпеці, породжує необхідність створення системи антикорупційного виховання як окремого компонента системи виховання. Просвітництво і виховна робота з формування у громадян антикорупційного світогляду є частиною антикорупційної державної політики щодо усунення причин і умов, що породжують і живлять корупцію в різних сферах життя.

Важливою складовою у формуванні антикорупційного світогляду є використання потенціалу виховної роботи в закладах освіти. З огляду на те, що основною метою антикорупційного виховання є формування громадянської свідомості, то найбільш сприятливим для його інтеграції середовищем є соціальні дисципліни: суспільствознавство, історія, політологія, етика та ін.

Очікуваний результат антикорупційного виховання — це особистість, наділена знаннями про небезпеку, яку представляє собою корупція для добробуту суспільства і безпеки держави, яка не мириться з виявами корупції та здатна і бажає усунути це явище.

Ключові слова: корупція, протидія корупції, антикорупційна діяльність, антикорупційне виховання, антикорупційна свідомість, антикорупційна політика.

АНТИКОРРУПЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И ВАЖНОСТЬ АНТИКОРРУПЦИОННОГО ВОСПИТАНИЯ

Аннотация. Главными деструктивными последствиями процветания коррупции в государстве есть такие явления: нарушение принципа верховенства права; недоверие общества к власти; коррупция в институтах публичной власти, которая сводит к нулю экономические реформы и является причиной уменьшения притока иностранных инвестиций, нарушает принципы равенства и социальной справедливости и так далее. В Украине существует много проблем относительно такого явления, как коррупция, ведь украинское законодательство имеет больше декларативный характер. Именно поэтому разработка и внедрение мероприятий антикоррупционного направления должно стать первоочередной задачей на пути к становлению Украины как правового государства.

Сегодняшнее состояние этого антисоциального явления в государстве такое, что сфера коррупции становится конкурентом государства в осуществлении управления обществом, а современные организационные нормы и социальный эффект коррупции создают угрозу национальной безопасности страны. В условиях отсутствия эффективной системы контроля на различных уровнях, потери результативного государственного руководства, коррупция угрожает национальному суверенитету и территориальной целостности нашего государства.

Мировая практика показывает, что наибольшего эффекта борьбы с коррупционными действиями дает сочетание эффективной системы противодействия коррупции на государственном и международном уровнях в сочетании с нормативно-правовым обеспечением.

Определение коррупции как одного из самых серьезных препятствий для экономического и политического развития страны, осознание того факта, что она представляет собой угрозу национальной безопасности, порождает необходимость создания системы антикоррупционного воспитания как отдельного компонента системы воспитания. Просвещение и воспитательная работа по формированию у граждан антикоррупционного мировоззрения является частью антикоррупционной государственной политики по устранению причин и условий, порождающих и питающих коррупцию в разных сферах жизни.

Важной составляющей в формировании антикоррупционного мировоззрения является использование потенциала воспитательной работы в учебных заведениях. Учитывая то, что основной целью антикоррупционного воспитания является формирование гражданского сознания, то наиболее благоприятной средой для его интегрирования являются социальные дисциплины: обществоведение, история, политология, этика и др.

Ожидаемый результат антикоррупционного воспитания — это личность, наделенная знаниями об опасности, которую представляет собой коррупция для благосостояния общества и безопасности государства, которая не мирится с проявлениями коррупции и способна и желает устранить это явление.

Ключевые слова: коррупция, противодействие коррупции, антикоррупционная деятельность, антикоррупционное воспитание, антикоррупционное сознание, антикоррупционная политика.

ANTI-CORRUPTION ACTIVITIES AND THE IMPORTANCE OF ANTI-CORRUPTION EDUCATION

Annotation. The main destructive consequences of the prosperity of corruption in the state are such negative developments as violations of the principle of the rule-of-law; lack of public confidence in the State authorities; corruption in public institutions, which nullifies economic reforms and causes lower foreign investments, violates the principles of equality and social justice, etc. In Ukraine, there are many problems regarding such a phenomenon as corruption, because Ukrainian legislation is more declarative. That is why the development and im-

plementation of anti-corruption measures should be a top priority on the way to becoming Ukraine as a rule-of-law state.

The current state of this anti-social phenomenon in the country is such that the sphere of corruption becomes a competitor of the state in the management of society, and the current organizational norms and social effect of corruption pose a threat to the national security of the country. In the absence of an effective system of control at different levels, loss of effective state leadership, corruption threatens the national sovereignty and territorial integrity of our state.

World practice shows that the combination of an effective system of combating corruption at the national and international levels, combined with regulatory support, has the greatest effect on the fight against corruption.

Considering corruption as one of the most serious obstacles to the country's economic and political development, the realization that it poses a threat to national security raises the need to create an anti-corruption education system as a separate component of the education system. Education and upbringing of the formation of anti-corruption outlook among citizens is part of the anti-corruption state policy to eliminate the causes and conditions that generate and nurture corruption in different spheres of life.

An important component in shaping the anti-corruption worldview is to use the potential of educational work in educational institutions. Given that the main purpose of anti-corruption education is the formation of civic consciousness, social disciplines are most favorable for its integration: social sciences, history, political science, ethics, etc.

The expected result of anti-corruption education is a person with knowledge of the dangers that corruption poses to the well-being of society and the security of the state, which does not tolerate corruption and is capable of eliminating this phenomenon.

Keywords: corruption, anti-corruption, anti-corruption activities, anti-corruption education, anti-corruption awareness, anti-corruption policy.

Постановка проблеми. Україна протягом багатьох років страждала від системної корупції після здобуття нею незалежності в 1991 році. Правляча еліта дуже неохоче запроваджувала необхідні антикорупційні зміни, їх реалізація значною мірою саботувалася. Повсюдна корупція досягла свого апогею під час президентства Віктора Януковича, коли уряд перетворився на корупційну піраміду.

Зрештою, ця ситуація спричинила вибух масових громадянських протестів, відомих як Революція Гідності.

Після цих подій Україна здійснила вражаючий прорив у боротьбі з корупцією шляхом започаткування різкої антикорупційної реформи. Була створена нова інституційна база для незалежного розслідування випадків гучної політичної корупції

та запроваджені нові механізми виявлення та запобігання корупції, що заклало необхідну основу для успішної боротьби з корупцією. Ці нові інституції стикаються зі зростаючим опором політичної та ділової еліти країни, незалежно від їх формальної політичної приналежності, а практична реалізація нових антикорупційних інструментів ускладнюється недостатнім рівнем антикорупційного виховання молоді.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою. Проблеми корупції в Україні та методи антикорупційного виховання розкрили в своїх працях В. В. Нонік, Т. С. Гжибовська, П. І. Гаман, А. М. Новак, Ю. О. Смірнова, О. В. Волянська, О. В. Шкурпат, А. М. Новак, Н. В. Сметаніна та ін.

Мета статті. Метою статті є дослідження теоретичних та практичних аспектів антикорупційної діяльності в Україні та основ формування системи антикорупційного виховання як інструмента антикорупційної стратегії держави.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні та методичні аспекти антикорупційної діяльності визначені Законом України “Про запобігання корупції”. Законом встановлені організаційні та правові основи функціонування антикорупційної системи в Україні, сутність та методика превентивної антикорупційної діяльності, правила стосовно ліквідації наслідків корупційних дій.

Антикорупційна діяльність здійснюється у трьох напрямках:

1. Запобігання корупційним правопорушенням.

2. Виявлення корупційних правопорушень.

3. Ліквідація наслідків корупційних правопорушень.

Отже, антикорупційна діяльність тісно пов'язана з поняттям “корупційне правопорушення”.

Корупційним правопорушенням вважається діяння, яке містить ознаки корупції та вчинене суб'єктом, на якого поширюється дія Закону України “Про запобігання корупції”. Також за це діяння обов'язково має бути встановлена кримінальна, дисциплінарна чи/та цивільно-правова відповідальність [1].

Тож важливо визначити, що таке корупція.

Відповідно до законодавства України, корупцією є використання суб'єктом, на якого поширюється дія Закону України “Про запобігання корупції”, службових повноважень або можливостей, пов'язаних з ними, для отримання чи прийняття неправомірної вигоди, пропозиції/обіцянки цієї вигоди для себе або інших осіб чи здійснення пропозиції/обіцянки надати неправомірну вигоду суб'єкту, на якого поширюється дія відповідного закону, або на його вимогу іншим юридичним чи фізичним особам, щоб схилити суб'єкта до незаконного використання наданих йому службових повноважень чи можливостей, пов'язаних з ними [1].

Тобто чітко визначено, що для застосування терміну “корупція” хоча б одна з задіяних у діянні осіб повинна мати службові повноваження або можливості, що пов'язані з ними, а отже, корупційне правопорушення пов'язане передусім із використанням повноважень з виконання функ-

цій держави або повноважень щодо державних підприємств чи державного майна [2, с. 86].

Антикорупційну діяльність в Україні здійснюють наступні спеціально уповноважені суб'єкти: органи прокуратури, Національної поліції, Національне агентство з питань запобігання корупції та Національне антикорупційне бюро України. Розглянемо саме особливості діяльності НАБУ.

14 жовтня 2014 року Верховна Рада України ухвалила Закон № 1698-VII “Про Національне антикорупційне бюро України”. 16 квітня 2015 року Президент України підписав Указ № 217/2015 “Про утворення Національного антикорупційного бюро України” [3]. З цього моменту розпочалось створення нового державного органу.

Відповідно до Закону, НАБУ має:

1) здійснювати оперативно-розшукові заходи з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також в оперативно-розшукових справах, витребуваних від інших правоохоронних органів;

2) здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також проводить досудове розслідування інших кримінальних правопорушень;

3) вживати заходів щодо розшуку та арешту коштів та іншого майна, які можуть бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації у кримінальних правопорушеннях, віднесених до підслідності Національного

бюро, здійснює діяльність щодо зберігання коштів та іншого майна, на яке накладено арешт;

4) взаємодіяти з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами для виконання своїх обов'язків;

5) здійснювати інформаційно-аналітичну роботу з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро;

6) забезпечувати особисту безпеку працівників Національного бюро та інших визначених законом осіб, захист від протиправних посягань на осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві;

7) забезпечувати на умовах конфіденційності та добровільності співпрацю з особами, які повідомляють про корупційні правопорушення;

8) інформувати суспільство про результати своєї роботи;

9) здійснювати міжнародне співробітництво у межах своєї компетенції.

Станом на 30.11.2019 НАБУ відкрито 836 проваджень, здійснено 221 повідомлення про підозру, 418 осіб обвинувачено, 237 справ скеровано до суду, за якими винесено 37 вироків.

За перше півріччя 2019 року в результаті діяльності детективів НАБУ відшкодовано 173,87 млн грн. збитків, попереджено розкрадання на суму 8,28 млрд грн. [4].

Також НАБУ проводить активну роботу щодо звернень громадян [5, 21].

Діяльність уповноважених у боротьбі з корупцією органів прино-

суть свої результати. За індексом сприйняття корупції Україна дещо набрала позицій та покращила свої показники в 2018 році – 32 бали, тобто 130 місце з 180 країн.

Акредитований представник глобального руху Transparency International – неурядової міжнародної організації по боротьбі з корупцією та дослідженню рівня корупції по всьому світу – Трансперенсі Інтернешнл Україна, відзначив факт лише часткового виконання та ігнорування владою більшості рекомендацій організації на 2018 рік.

А саме, не відбулося посилення Національного антикорупційного бюро України. Детективам НАБУ так і не було надано права на власні підслуховуючі пристрої, так звану “прослушку”. Натомість зміни до законодавства привели до ускладнень проведення експертиз в кримінальних провадженнях. Загострилось неконструктивне публічне протистояння між правоохоронними органами.

Слід відзначити продовження тиску на активістів та журналістів, жахливим прикладом якого стало вбивство Катерини Гандзюк.

Дискредитоване в попередні роки Національне агентство з питань запобігання корупції і далі не здатне ефективно виконувати свою роль в антикорупційній інфраструктурі через відсутність умов для його перезапуску.

НАЗК так і не стало технічним адміністратором реєстру е-деклараций, оскільки не отримало доступу до деяких державних реєстрів, тому анонсована автоматична перевірка електронних декларацій фактично не має практичного сенсу. Також з

порушенням закону було проведено тендер на аудит діяльності НАЗК.

Служба безпеки України та Національна поліція мали передати функції боротьби з економічними злочинами до Служби фінансових розслідувань. Цього не відбулось, СФР досі не створено, тому тиск з боку цих силових структур на бізнес залишається вагомим.

Стає очевидним, що прогрес останніх років був забезпечений головним чином реформами, започаткованими ще в 2014 році. Брак політичної волі залишається одним з головних факторів стримування антикорупційного поступу [6].

Як свідчить досвід багатьох розвинутих країн, головною передумовою виявлення корупційних правопорушень та ефективності антикорупційних заходів є активність громадян, дійсно зацікавлених у подоланні корупції. Факт усвідомлення корупції як однієї з найсерйозніших перешкод для економічного та політичного розвитку країни, як загрози національній безпеці потребує створення системи антикорупційної освіти як окремого компонента системи виховання і включення її до складових антикорупційної стратегії держави.

Метою антикорупційного виховання є формування антикорупційного світогляду, міцних моральних основ та ціннісних установок особистості, громадянської позиції та стійких навичок антикорупційного поведінки, підвищення рівня правової свідомості та почуття патріотизму, особливо у молоді – тобто формування антикорупційної компетентності.

Результатом такого виховання має стати особистість, наділена знаннями про небезпеку корупції для суспільства, яка не бажає миритися з її проявами й активно бере участь в усуненні причин і умов виникнення корупції [7].

Програма антикорупційного виховання має починати реалізовуватись в початкових класах через втілення програм, спрямованих на формування моральних основ особистості, основ правової культури та громадянськості. Навчання може проводитись в формі уроків і класних годин, конкурсів та ігор, факультативних занять, бесід, дискусій та тренінгів.

В середніх та старших класах загальноосвітньої школи учні можуть включатись в систему антикорупційного виховання через загальноосвітні предмети, участь у шкільному самоврядуванні, соціально-значущому проектуванні, громадянських акціях тощо.

Для інтегрування антикорупційного виховання в навчальний процес потрібен тематичний контекст, адже проблему корупції неможливо усвідомити без розгляду призначення державної служби, етичних і правових вимог до державних службовців. Поняття та цінності, які є важливими для формування антикорупційних установок, можуть також передавати і інші теми.

До інтегрування можна підходити різними шляхами. В процесі антикорупційного виховання у сфері середньої освіти в певну програму мають вноситься доповнення, які безпосередньо пов'язані з корупцією. Такий підхід широко застосовується в про-

грамах середньої школи, де викладаються соціальні дисципліни, такі як суспільствознавство, історія, економіка, етика. Інший підхід передбачає аналіз базових цінностей і понять, з якими пов'язане явище корупції, а також розширення вже існуючих програм предметів, таким чином підкреслюючи аспекти, яким приділялося недостатньо уваги.

Антикорупційне виховання у закладах вищої освіти здійснюється через включення в навчальні плани спеціальних курсів та окремих дисциплін антикорупційної спрямованості, а також передбачає неформальне антикорупційне виховання, яке може здійснюватись поза навчальним процесом. У рамках неформального підходу програма антикорупційного виховання реалізується шляхом проведення семінарів, тренінгів, ділових ігор, написання конкурсних творів, проектів, проведення громадянських та молодіжних форумів з протидії корупції, розробки комп'ютерних інформаційно-правових програм, створення проектів соціального значення, проведення цивільних акцій по боротьбі з корупцією, випуску друкованої продукції, створення фільмів, проведення соціологічних досліджень, інтернет-анкетування. Такий спосіб впровадження антикорупційної освіти є досить ефективним та не потребує великих витрат. Інформування про цілі антикорупційної освіти, за допомогою агітаційних заходів, конференцій, зустрічей з працівниками правоохоронних органів тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Треба розуміти, що ефект від будь-яких заходів буде

відчутно не відразу, оскільки формування антикорупційної свідомості вимагає часу. Виключно завдяки систематичній і цілеспрямованій роботі можна виховати покоління, нетерпиме до корупційних дій.

Можна без коливань стверджувати: правоохоронна система країни не справляється із завданням боротьби з корупцією. Одні лише заходи кримінального переслідування не в змозі похитнути позиції масштабної корупції; боротьба з корупцією є не кримінальною, а системною проблемою. Якість роботи правоохоронних органів є низькою, і вони самі роз'їдаються корупцією, а професійний рівень працівників в загальній масі не відповідає складності проблем. Правоохоронна система не може самотійно впоратися з завданням подолання корупції, її мають вирішувати спільно держава і суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України “Про запобігання корупції” [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/print>
2. Науково-практичний коментар Закону України “Про засади запобігання і протидії корупції”: станом на 1 січня 2012 р. / О. М. Мельник, Ю. І. Руснак, О. В. Шамрай. за ред. проф. Шамрая В. О. К. : Професіонал, 2012. 461 с.
3. Закон України “Про Національне антикорупційне бюро України” [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>
4. Звіт НАБУ I півр. 2019 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nabu.gov.ua/sites/default/>

files/reports/zvit_-_2019_1_pivrichchya_0.pdf

5. Офіційний сайт Національного антикорупційного бюро України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nabu.gov.ua/poryadok-organizaciyi-ta-provedennya-osobystogopruyomu-gromadyan-posadovumy-osobamy-u-nacionalnomu>
6. Сайт Трансперенсі Інтернешл Україна [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/research/index-sprjnyattuakoruptsiyi-2018/>
7. *Нонік В. В.* Антикорупційне виховання як інструмент антикорупційної стратегії держави [Електронний ресурс] / В. В. Нонік // Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 7. С. 91–95. Режим доступу: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6613&i=14>

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy “Pro zapobihannia koruptsii” [The Law of Ukraine “On Prevention of Corruption”]. (n. d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/print> [in Ukrainian].
2. Melnyk O. M., Rusnak Yu. I. & Shamrai O. V. (2012). *Naukovo-praktychnyi komentar Zakonu Ukrainy “Pro zasady zapobihannia i protydii koruptsii”*: stanom na 1 sichnia 2012 r. [Scientific and practical commentary of the Law of Ukraine “On the principles of prevention and fight against corruption”: as of January 1, 2012]. Kyiv: Profesional [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy “Pro Natsionalne antykoruptsiine biuro Ukrainy” [The Law of Ukraine “On the National anti-corruption bureau of Ukraine”]. (n. d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> [in Ukrainian].

4. Zvit NABU I pivr. 2019 [NABU 1st half 2019 report]. (n. d.). *nabu.gov.ua*. Retrieved from https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_-_2019_1_pivrichchya_0.pdf [in Ukrainian].
5. Ofitsiyni sait Natsionalnoho antykoruptsiinoho biuro Ukrainy [Official site of the National anti-corruption bureau of Ukraine]. (n. d.). *nabu.gov.ua*. Retrieved from <https://nabu.gov.ua/poryadok-organizaciyi-ta-provedennya-osobystogo-pry-yomu-gromadyan-posadovymy-osobamy-u-nacionalnomu> [in Ukrainian].
6. Sait Transperensi Interneshnl Ukraina [Site of Transparency International Ukraine]. (n. d.). *ti-ukraine.org*. Retrieved from <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2018/> [in Ukrainian].
7. Nonik V. V. (2019). Antykoruptsiine vykhovannia yak instrument antykoruptsiinoi stratehii derzhavy [Anti-corruption education as a tool of anti-corruption strategy of the state]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investment: practice and experience*, 7, 91–95. Retrieved from <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6613&i=14> [in Ukrainian].